

DEDE KORKUT

Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi
The Journal of International Turkish Language & Literature Research
Cilt/Volume 9 Sayı/Issue 23 Aralık/December 2020 s. 59-88.
DOI: <http://dx.doi.org/10.25068/dedekorkut365>
Mainz-Almanya/Germany

Araştırma Makalesi/ Research Article

Retorik Sorular ve Retorik Sorularda Anlam¹

Rhetorical Questions And Meaning In Rhetorical Questions

Öz

Birincil anlamıyla soru, bir şey öğrenmek amacıyla yöneltilir ve cevap gerektirir. Soru cümleleri soru işaretleyicileriyle oluşturulur. Ancak soru işaretleyicili her cümle cevap almak için kurulmaz. Cevap istemeyen soru işaretleyicili bu cümlelere retorik soru cümlesi denir. Bu cümlelerle *emir, sitem, tariz, aşışılama, sevgi, hasret, şüphe, üzüntü* gibi duygular ifade edilebilir. Bu çalışmada örnek cümleler öncelikle sekiz romandan meydana gelen bir *bütüncü* ile *Türkçe Ulusal Derlemi*'nden tespit edilmiş, bazı durumlarda da masa başında üretilmiştir. Çalışmada önce retorik soru işaretleyicileri ele alınmış, sonra da tespit edilebildiği kadarıyla bu soru işaretleyicilerinin hangi anlamları karşıladığı belirtilmiştir.

Anahtar kelimeler: Retorik soru, soru işaretleyicisi, retorik sorularda anlam.

Abstract

As the primary meaning, a question is directed to learn something and requires an answer. Question sentences are formed through question markers. However, every sentence with question markers is constructed to get answers. These sentences with question markers that do not require answers called as rhetorical question sentences. With these sentences we can express emotions such as orders, reproach, antithesis, humiliation, love, longing, doubt, sadness, etc. In this study, sample sentences were primarily extracted from a corpus consisting of eight novels with Turkish National Collection. In some cases, example sentences were written by the author. In this study, first, rhetorical question markers were discussed and then, the meaning of these question markers were attempted to clarify.

Keywords: Rhetorical word, question marker, meaning in rhetorical questions.

Bilal UYSAL*

Afyon Kocatepe Üniversitesi

Sorumlu Yazar/ Corresponding Author

* Dr. Öğr. Üyesi
Afyon Kocatepe Üniversitesi, Eğitim Fakültesi
Türkçe Eğitimi, Afyon/ Türkiye
Elmek: uysalbilal@hotmail.com
ORCID: 0000-0002-7198-8760

Makale Geçmiş/ Article History

Geliş Tarihi: 06.08.2020
Kabul Tarihi: 28.10.2020
E-yayın Tarihi: 15.12.2020

Giriş

İnsanı diğer varlıklardan ayıran en önemli farkı, hayatı sorgulamasıdır. İnsan hayatının merkezinde soru(n)ları çözmek vardır. İnsanın diğer bir önemli farkı da dilidir. Soru dile de yansımıştır ve öncelikle birincil ihtiyaçlarını karşılamak üzere

¹ Bu çalışmada örneklerin bir kısmı Türkçe Ulusal Derlemi'nden (TUD), bir kısmı 8 romandan meydana gelen bütüncüden alınmış, bir kısmı da masa başında üretilmiştir, bu sebeple masa başında üretilen örnekler için kaynak gösterilmemiştir. Alıntı cümlelerde imlâda bir standart yoktur, alıntı olmaları nedeniyle bir müdahalede bulunulmamıştır. Yalnızca cevap gerektirmeyen soru işaretleyicili cümlelerde soru işareti bulunmaması gerekir, bu sebeple alıntı retorik soru işaretleyicili cümlelerde soru işareti varsa kullanılmamıştır. Alıntılar ve kısaltmaları tablo 1'de verilmiştir.

soru(n)lara cevap arar, bu aşamadan sonra dünyaya hâkimiyetini artırmak için felsefeye, yaratılışa, sanata, estetiğe vb. dair sorular gelir. İşte bu sorular sayesinde pek çok sorun çözülmekle kalmamış; insanlığı ilerletecek medeni ve kültürel birikim de buluşlar da bu sorulara cevap arayışından doğmuştur. TDK GTS’de soru, “Bir şey öğrenmek için birine yöneltilen ve karşılık gerektiren söz veya yazı” şeklinde tanımlanmıştır. Bu tanım, sorunun birincil anlamına işaret etmektedir. Ancak dilde soru işaretleyicili her cümle öğrenme maksatlı değildir, dolayısıyla cevap da gerektirmez. Dillerde soru, temel işlevinin yanı sıra *emir*, *sitem*, *tariz*, *aşağılama*, *sevgi*, *hasret*, *şüphe*, *üzüntü* gibi maksatları ifade etmek için de kullanılabilir. Soru cümlesinin mahiyetini, tam olarak ne anlaşılması gerektiğini bağlam (*Yaratıcı/kul*, *amir/memur*, *patron/işçi*, *büyük/küçük*, *ebeveyn/evlat*, *akran/akran* vb.) belirler. Yazı dilinde öğrenme maksatlı, cevap gerektiren her soru cümlesinde soru işareti kullanılır. Cevap gerektirmeyen soru işaretleyicili cümlelerde ise soru işareti kullanılmamalıdır. Banguoğlu (2015: 135) soru işaretinin yalnızca cevap gerektiren cümlelerde (gerçek soru cümleleri ile tonlu sorular) kullanıldığını, cevap gerektirmeyen cümlelerde ise kullanılmadığını belirtir. Bu çalışmada da ilke olarak retorik sorularda soru işareti kullanılmamıştır. Alıntı cümlelere müdahale edilmemiş olmasına rağmen varsa yalnızca soru işaretleri kaldırılmıştır.

Dünya dillerinde soru ulamı için değişik tasnifler vardır. *İçerik soruları* (cevap gerektiren sorular) ile *retorik sorular* (cevap gerektirmeyen sorular) en yaygın iki tasniftir. Bu çalışmada yalnızca retorik sorular ve retorik sorularda anlam ele alınmıştır. Retorik sorular başlığında her başlık için varsa en az üç örnek vermeye çalışılmıştır. Bazı başlıklarda birden fazla işaretleyici ele alınmış, bu sebeple örnek sayısı artmıştır. Retorik sorularda anlam başlığında ise en az iki örnek vermeye çalışılmış, şayet farklı işaretleyicilerle aynı anlam işaretlenmişse bir sınırlama yapmaksızın gerektiği kadar örnek verilmiştir.

1. Retorik Sorular (Cevap Gerektirmeyen Sorular)

Soru denildiğinde ilk olarak bilgi alma maksatlı sorular akla gelir. Günlük hayatta her şey zıddı ile kâimdir (her şey zıddı ile bilinir, anlamlıdır). Bu bağlamda *soru* ile *cevap* da bir elmanın iki yarısı gibi birbirini tamamlayan, bütünü meydana getiren parçalardır. Her dilde soru cümlesinin bir takım işaretleyicileri vardır. Ancak bu işaretleyiciler zamanla dilin işleviyle farklı görevler üstlenebilmektedir. Türkçede de temelde soru işaretleyicisi olan bazı sözcükler ve *mI* enklitiği, her zaman cevap almak maksadıyla kullanılmaz. Bu tür sorulara *Sözde / Retorik Sorular / Cevap gerektirmeyen Sorular* denmektedir. Bu cümlelerin sanatsal bir yönü vardır, soru üzerinden sözün tesiri artırılır, verilmek istenen mesaj daha üst perdeden edebî bir dille ifade edilmiş olur. Soru cümlesi bilgi almanın dışında kullanıldığı zaman “önceden bilinen *bir dizi duyguyu veya düşünceyi* dile getiren *dolaylı anlatım biçimi* olarak kullanılmış olur.” (Baştürk, 2001: 409). Çok farklı maksatlarla kurulan ve alt başlıkları da olan bu soru işaretleyicili, ancak soru anlamı taşımayan yapıların hepsi bu çalışmada *Retorik Sorular (Cevap Gerektirmeyen Sorular)* başlığı altında ele alınmıştır.

Dilbilimde bir dildeki sözcüklerin yeni anlamlar kazanmasına *sözlikselleşme* (lexicalization), mecazlı kalıp sözlerin oluşmasına ise *deyimleşme* denir. Soru anlamı taşımayan soru sözcükleri de hem yeni anlamlar kazanmakta hem de deyimler (kalıp sözler) içerisinde yer alabilmektedir. Soru anlamı taşımayan soru görünümlü bu yapılar, araştırmacılarca değişik şekillerde tasnif edilmiştir. Örneğin Oturakçı (2012: 273-308),

soru anlamını kaybetmiş sözcükleri *Soru Anlamı Taşımayan Soru Sözcükleri* başlığı altında *Salt Soru Sözcükleri*, *Sözlükselleşme* ve *Deyimselleşme* şeklinde üç alt başlıkta ele almıştır. Bu çalışmada ise soru anlamı taşımayan sorular *Sözlükselleşme* ve *Deyimselleşme* başlıklarında ele alınmıştır. Çalışmada öncelikle Türkçede kullanılan soru işaretleyicileri tespit edilmiş ve retorik sorular başlığında ele alınmıştır. Bu işaretleyicilerin farklı cümlelerde farklı anlamlar ifade ettikleri görülmüş, ortaya çıkan bu farklı anlamlar da retorik sorularda anlam başlığında ele alınmıştır.

1.1. Sözlükselleşme

Dilde yeni üretilen kavramların sözlüğe mal olma sürecini ifade eden sözlükselleşme “Farklı yollarla oluşturulmuş ya da dilde zaten mevcut olan sözcükler veya sözcük öbeklerinin var olan anlamları ile ya da bunlara yeni anlamlar yüklenmesi ile veya başka bir dilden ödünçleme olarak alınan yapıların bir basılı veya elektronik bir sözlüğe dâhil edilme süreci olarak tanımlanmaktadır.” (Bozkurt, 2017: 35). Dilimizde bazı soru sözcükleri zamanla sözlükselleşme yoluyla soru anlamını kaybetmiştir. Bunlar:

Bana ne, Sana ne...

Bana ne, sana ne, ona ne ... gibi kalıplar *...ilgilendirmez, karışma* anlamıyla soru anlamını kaybetmiştir.

- Sana ne*, Sen yemeğini ye! Mukabil taarruz nedir, anlar mısın. (PS-SK)
- Sana ne*. Oğlun muyum da karışyon. (OK-EK)
- 'Biz kendi hak ve özgürlüklerimizi istiyoruz, Kuveyt halkından bize ne' diyemiyoruz. TUD
- Geçende Şero'yu patakladığında atmamış mıydı postasını. 'Size ne ulan' dememiş miydi. TUD

Biliyor musun/anlıyor musun/anlatabildim mi (bilmem)...

Bu kalıp, söze giriş veya sözü bitirme niteliği taşır ve bu kalıbın öncesinde veya sonrasında asıl söylenmek istenenler sıralanır.

- Biliyor musunuz, erkeği rahatlatan kadındır. Anlayışlı yumuşak başlı bir kadın. TUD
- Biliyor musunuz biz Yahudi azınlıktanız. Ama Türkiye'de çok mutluyuz. Rumlar da, Ermeniler de çok mutlu. TUD
- Bir kedim bile yok / Anlıyor musun / Hadi gülümse (Kemal Burkey)
- Ama sen başkasın / Anlıyor musun / Başkasın.
- Ben seni asla kırmam aslında anlatabiliyor muyum.
- El öptürüyorsun, çantanı taşıyorlar, vesaire... Bilmem anlatabildim mi. TUD
- Şimdi uyuyunca düşümde ne göreceğim bilmiyor musun anneciğim. TUD

Bir kaç

İçerik sorusu *kaç*, bir sözcüğü ile bir kalıp oluşturur ve *çok olmayan, az sayıda, az, belli belirsiz* anlamlarına gelir, böylece soru anlamından uzaklaşır.

- Bu önemli sınava yalnızca birkaç kişi girmiş.
- Bunu size bir kaç kere teklif etmek arzusuna düştüm, vazgeçtim. (PS-SK)

c) Ortaokulda öğretmenlik yapan eşinin yanına, bir kaç evrak vermeye gidiyormuş. TUD

Herhangi bir

İçerik sorusu *hangi*, başına *her* alır, genellikle sonuna da *bir/biri* alarak *belli olmayan, özellikleri iyice bilinmeyen, rastgele* anlamına gelir ve soru anlamından uzaklaşır.

a) Yargıtay kararlarına göre metal detektörleriyle kazı yapmamak şartıyla, define aramak serbest ve herhangi bir izne bağlı değil. TUD

b) Sorun değil herhangi bir gün gelebilirsin.

c) Bu soruyu herhangi birisi çözebilir.

Kaç/Kaçı

Kaç veya kaçır retorik soru olarak da kullanılır. *Meydan okuma, küçümseme, çokluk* gibi anlamlar katar.

a) Haydi varsa cesaretiniz bakalım kaçınız karşıma çıkabilecek. (Meydan okuma)

b) Bunların kaçı ciddi alıcı niteliğini taşımaktadır. TUD (Küçümseme)

c) Şu üstünüzdeki kürkü yapmak için kaç tilkiyi katlettiler acaba. TUD (Çokluk)

d) Kaç gündür hesapları kontrol ediyorum, bir açık çıkar mı diye. TUD (Çokluk)

Kimbilir

Kim sorusu *kimbilir* kalıbı içerisinde *belirsizlik* ifade eder ve böylece soru anlamını kaybeder.

a) Sen bile kimbilir kaç kez 'İskender Ağa' denilince hırkadak sesini kesmişindir. (KT-RYK)

b) Eski dostum şimdi kimbilir ne hâlde.

c) Oysa ki şimdi çok iyi bir doktordum, kimbilir hangi hastanenin ya başhekimi, ya da en yüksek şeyiydim. TUD

Kimi

"Çoğu ve biri gibi belgisiz zamirler +(s)I 3. teklik kişi iyelik eki olarak oluşmuşlardır. *Kimi* de bu zamirlere *örnekseme* (analogy) yoluyla biçimlenmiş soru kökenli belgisiz bir zamirdir." (Oturakçı, 2012: 300).

a) Kimi yatağının üstünde yan yana, kimi bir küçük çocuk gibi benim kucağımda. (YKK-YB)

b) Beş parmağın beşi bir mi ki, kimi uzun, kimi kısa. (YK-YDGB)

c) Kimi, ağdalı eski sözcükler aracılığıyla yazısına şiirsel biri büyü katacağı inancında; kimi, bu tür fetişlerle entelektüelliğini pekiştireceği sanısında. TUD

ml

Bu soru işaretleyicisi soru dışında farklı anlamlar taşır. İkilemelerin arasına gelerek *pekiştirme* yapar, *-diğİnda*, *-İncA* zarf-fiillerinin yerine kullanıldığı zaman *olunca*, *olduktan sonra* anlamları katar, ayrıca *elbette*, *kesinlikle* anlamında kullanılır.

a) Amcam geçen ay güzel mi güzel bir araba aldı. (Pekiştirme)

b) Emekli oldum mu kimse beni burada tutamaz. (Emekli olunca)

c) C: Sizde mesela soru işareti bırakan böyle araştırmalarınızda çözdüğünüz bir şüphe oldu mu?

Ne de

Bu kalıp cümleye *çok/ne kadar* anlamı katar, nicelik bildirir, abartı ifade eder.

a) Yakalanacağından korkup bir çocuk suçluluğuyla tekrar sanığa bakarken ne de çok yabancısıdır ona. TUD

b) Amanın ne de güzel bir yemek olmuş efendim.

c) Uzun demıştiniz, ama ne de uzun bir çocukmuş.

Ne... ne/ne... ne de

Bu soru işaretleyicisi *ne... ne / ne... ne de* şeklinde kalıp oluşturur. Bu durumda yapıcı olumlu, anlamca olumsuz cümleler kurar.

a) Ali beni bir daha ne aradı ne sordu. / Ali beni bir daha ne aradı ne de sordu. (Aramadı da sormadı da)

b) Balkanlarda Osmanlıdan geriye ne kale kaldı ne sırça köşkler. TUD

c) Bu bilgi ne mutlaklıktır bana göre ne göreliliktir. TUD

Olumsuz cümlelerle soru

Karşılıklı konuşmalarda bazı durumlarda istek olumsuz çekimli cümleler (mAyA) ima yollu soru ifade edebilir. Hatta cümleye "sakın" ifadesi de konularak imalı bir retorik soru haline getirilebilir.

a) Abicim ben öyle bir şey yazmadım, bir yanlışlık yapıyor olmayasın. TUD

b) Sakın peynir veriyorum derken çökelek veriyor olmayasın. (Uyarıyorum!)

c) Peynir veriyorum derken çökelek veriyor olmayasın. (Dikkat / Kontrol et!)

Şart Ekiyle Kalıplaşan Bazı Soru Sözcükleri

Şart ile bazı soru sözcüklerinin (*kim, ne, nasıl, neden* vb.) birleşmesi sonucu oluşan yapılar soru anlamını yitirir.

a) Seni kimse aramaz kardeşim.

b) Korona günlerinde kimseyi görmedim.

c) Herifin bilekliği bir yana, bıçağı muçağı... Neyse, aldım geldim. (OK-EK)

d) Çocuklar birer şişe kola açtırdıktan sonra, mayii köpürterek defoldular neyse. (Sİ-ÖKS)

e) Ali bana sırrını açmaz, ama nasılsa bu konuda benimle sırrını paylaştı.

f) Dün nasılsa buraya gelmiş, kitabımı bırakmıştım. (PS - SK)

g) Mor gecenin içinde öteki otobüslerin, kamyonların, arabaların ışıkları nedense hiç belirmiyordu. (OP-YH)

h) Mebrure kendi odasında hazırlanıyordu. Nedense hafif heyecanı vardı. (PS-SK)

ı) Kendisi bizi takmasa neyse ne çocuklara da sebep oluyor.

O: Olmaz olur mu. Emm TUD

1.2. Deyimselleşme

Bu kısımda deyim kalıpları içerisinde yer alan soru sözcükleri *deyimselleşme* (idiomaticalization) başlığı altında ele alınmıştır. Deyim kalıpları içinde kullanılan soru sözcükleri soru anlamını kaybetmiş, retorik soru olmuştur.

Bilmem+... / ...+Bilmem

Bazı soru sözcüklerinin (*hangi, kaç, kaçınıcı, kim, nasıl, ne*) başına veya sonuna *bilmem* gelince *belli belirsiz, önemsiz* gibi bir anlam ortaya çıkar ve böylece öbek yapı ile birlikte soru sözcüğü, soru anlamından uzaklaşır.

- Nasıl oldu bilmem, at elimden yok oluverdi. (YK-YDGB)
- Acem dermiş ki; ben arpa ekmeğine razı olduktan sonra Keyhüsrev'in bilmem nesi Dârâ'nın bilmem neresinde, vız gelir.. (TB-Fİ)
- Siyah mermer tabelada Veteriner yazıyordu; veteriner bilmem kim... (Sİ-ÖKS)
- Bilmem neden, uzun upuzun, hiç bitmeyecek kadar uzun yolculuklar belirdi aklımda. (OP-YH)
- Öyle ya nedir bu: Harp, harp, taarruz, ağır topçu bilmem nesi. (PS-SK)
- Kulağını yerden hiç ayırmıyordu- Bilmem ne kadar öylece durdu: (PS-SK)
- Şeker beni mahvetti. Evet. Bilmem kaç sene on on sene oniki sene şeker çıktı bende. TUD
- Onun için her şeyden, bütün hayatımdan vazgeçmeye hazırdım. Bilmem neden, o istemedi. . TUD
- Özellikle 'lüks otellerde', gecesini bilmem kaç yüz dolarlık odalarda kent kökenli zenginlerin mi, kır kökenli zenginlerin mi kaldığı niçin önem taşıyor. TUD

Nasıl ki

Nasıl ve *ne* soru sözcüklerinin hem şart eki *-sA* hem de *ki* bağlacı ile birleşerek veya şart eksiz yalnızca *ki* bağlacı ile oluşturduğu kalıplarda da soru sözcükleri soru anlamından uzaklaşır. *Nasıl ki* kalıbı iki cümle arasında *olduğu gibi/tıpkı* anlamıyla soru anlamını kaybetmiştir.

- Akşamüzerleri de solacaktı; nasıl ki nilüferler solmuştu. (Sİ-ÖKS)
- Tabi ki ustacığım. Sizler nasıl ki devrik ve çarpık arabadan para kazanıyorsanız biz de kırık çıkıktan para kazanıyoruz. TUD

Nasıl olsa / ne de olsa

Bu kalıp *her hâlükârda* anlamında bir öbek yapı meydana getirir. Burada da soru sözcüğü *nasıl* soru anlamından uzaklaşmıştır.

- Temelli gitmiyorum ya. Nasıl olsa bir zaman sonra dönerim. Hem arada sizler de gelirsiniz Londra'ya. TUD
- Üç kız daha vardı geride nasıl olsa damatlarından biri veya ikisi, ilerde çiftlik işlerini yüklenirlerdi (TUD)

c) Onunla konuşurken üzerimde ona karşı oluşan ön yargıları attım. Ne de olsa entelektüel bir çevreye sahipti. TUD

Nasıl olur /olmuş da...

Nasıl sorusu nasıl olur/nasıl olur da kalıbıyla söylenen söze *inanamama, şaşkınlık* ifade eder. Bu durumda *nasıl* soru sözcüğü soru anlamından uzaklaşır.

a) Bu görünüşe bakınca Meclis'in nasıl olup da dağılıp gitmediğine, gene nasıl olup da bir iki kişinin eline düşmediğine şaşılabilirdi. (TB-Fİ)

b) Ne sihir olmalıydı bu kitapta, ne keramet hayatta! Nasıl olmuştu bu iş acaba. (OP-YH)

c) Evet, kendisi yalnızca eserlerinde yaşamışken; nasıl oluyordu da, böyle -kalbi çarpıyor, bütün vücudu ateşle yanıyor. (Sİ-ÖKS)

d) Ne sihir olmalıydı bu kitapta, ne keramet hayatta! Nasıl olmuştu bu iş acaba. (OP-YH)

Nasılsa nasıl / neyse ne

Nasıl ve ne soru sözcüklerinin şart ekli şekilleri (*nasılsa nasıl, neyse ne*) *önemi yok, buna takılma* gibi anlamlara gelir ve bu yapı da soru anlamından uzaklaşır.

a) Sen hiç sorma nasılsa nasıl hemen yap.

b) Koca bir Dede'yi cebri soymuşlar. Ötekiler neyse ne, şuncacık Ali oğlan...(KT-RYK)

c) Annem Zeki Müren'i çok sever... 'Ay, neyse ne, bana ne. Onun gibi okuyan yok işte!..' der. TUD

Ne (kadar) âlâ/güzel/iyi/hoş

Ne soru sözcüğü takdir ifade eden pek çok öbek yapı (*ne âlâ, ne güzel, ne iyi, ne hoş vb.*) meydana getirmektedir. Bu kalıplar *ne iyi, diyecek bir şey yok* anlamlarında takdir ifade eder. Bu yapıların hepsi deyimleşmiş, içlerindeki soru sözcükleri de soru anlamından uzaklaşmıştır.

a) Kızdan bir yol bulamıyordu ki, iğneli yolu terk etsin. Oh ne âlâ, ona iğnesiz yolu bahşetti, kız onu takmıyordu. TUD

b) Eğer kaleyi teslim eder, adadan çıkarsanız ne âlâ, sizi bağışlarız. TUD

c) Bakın ne güzel, Amerika'dan kızınız, torununuz gelmiş, tadını çıkarın. TUD

d) Madem bilmiyor öğretelim diyorlar. Ya, ne kadar güzel. TUD

e) Çok teşekkürler Gülay Hanım... Ne iyi yaptık da, sizi Ada ile bir araya getirdik!.. TUD

f) Kitaplığımı özenle düzenleyip şöyle geriye çekilirim. O, ne hoş manzaradır, tahmin edemezsiniz.

Ne ara/vakit, Hangi ara

Genellikle görgü kurallarına uyulmadığı, değerlerin çiğnendiği belirtilir. Bu cümlelerde bir *eleştiri, tepki* söz konusudur..

a) Hangi ara anne babaya saygısızlık höşgörülür oldu.

b) Memet Ali Alabora'nın hangi ara ve nedenlerle 'bu işlere' bulaştığını merak ederek çıktım sanatçının karşısına. TUD

c) Hayatımızı bir sınava endekslemenin mantıklı bir şey olduğunu bize hangi arada öğrettiler. Su manzaraya baksanıza: TUD

d) Hadisenin her tarafı karanlıktır. Bu kadar tertipli ve techizatlı bir tecavüz ne vakitten beri, nasıl hazırlanmıştır. TUD

Ne de olsa/ Ne kadar da olsa

Ne de olsa kalıbı *ne kadar kusuru olursa olsun, ne kadar olsa da, sonuçta* anlamında bir öbek yapı meydana getirir. Bu yapı da soru anlamından uzaklaşmıştır.

a) Karanlık merdivenli yapının ne de olsa aydınlık sofasına çıkınca durdular. (OK-EK)

b) Babandır, bir şey demiyorum ama ne de olsa bir uşak. Hayatı uşaklıkla geçmiş. TUD

c) Ne kadar olsa da neticede annendir, kızma.

d) Ne kadar ölmüş olsak da yolculuğa çıktığımızda gene canlanırsınız. TUD

Ne dedi...

Ne sorusu *de-* fiili ile oluşturduğu öbek yapılarda bir ...*masumluk, suçsuzluk* vb. anlamı verir. Ayrıca *şaşma/beklenmezlik* anlamı da katar. Bu kullanımlarda da soru sözcüğü soru anlamını kaybetmiştir.

a) " - Necati Bey, buyrun bir de eşinizin yanında söyleyin şunu.

- Neyi? Ne dedim ki ben?" TUD

b) Ne dedim tövbeler olsun bu da fi'l-i şeridir. Benim özrüm günehimden iki kat bed-terdir. (İŞ-M)

c) - Kavuklu Arkası: Ne yaptım ki usta?

- Kavuklu: Hay deli oğlan! Ben sana ne dedim" TUD

d) " - TIJIN: İyi yaptın.

- ABREK: Ne dedin sen? Yanlış mı duydum yoksa?.. " TUD

e) " 'Anne, sansarın burada işi ne! dedim." TUD

Ne kadar, Hem de ne kadar/Nasıl

Hem de ne kadar kalıbı olumlu veya olumsuz *bir aşırılık, fazlalık* ifade eder.

a) Hem şu sevgili kelimesi de ne kadar eğreti duruyordu. TUD

b) Efendim siz şairsiniz.(Abartarak) şairsiniz.(Abartarak) Hem de ne kadar büyük bir şairsiniz.

c) Hz. Peygamber'in (aleyhissalâtu vesselam) fitneden korunma hususunda Huzeyfe'ye yaptığı şu tavsiye dahi dini bilmenin bu meselede ne kadar ehemmiyetli

olduğunu ifade eder: 'Dinini bildiğin müddetçe fitne sana zarar vermez. Fitne, bâtil ile hakkı birbirinden tefrik edemeyip karıştırdığın zaman ortaya çıkar'. TUD

d) Amcamı çok özledim, hem de nasıl...

e) Keyfi yerinde olmalı patronun... Hem de nasıl! Sabahleyin şakalaştık bile... Çok keyifliydi, seninki çokook! TUD

f) S: - Kısmetin mi açıldı babamla?

G: - Hem de nasıl sorma. TUD

Ne kelime/Söz

Ne kelime kalıbı *az gelir, dahası var* anlamında kullanılır. *Ne söz* veya *o ne söz* kalıbı daha çok *takdir* ifade eder.

a) Daha teklifin üzerinde düşünürken, üzölmek ne kelime. Kor düşmüş gibi içi yanmıştı Yusuf'un. (TB-Fİ)

b) Her gün ilk iş gazetelerin üçüncü sayfalarını okurdu. Okumak ne kelime, adeta hatmederdi. TUD

c) Aman Tanrım! Önünde de bir yılan çöreklenmiş beni seyrediyor; seyretmek ne kelime, adeta gözlerimin içine bakıyor! TUD

d) Gözlerimden süzülen yaşlara engel olmak ne kelime! Hüngür hüngür gidiyorum... TUD

Ne menem

Bu kalıp *ne çeşit, ne türlü, belirsiz, bilinmez* anlamında kullanılır.

a) Daha önce karşılaşan tanışan yok, ne menem bir hayvansa. TUD

b) Korona virüsten önce maske ne menem bir şeydir bilmezdim.

c) 1969 Cannes Altın Palmiye ödüllü 'Eğer' 68 kuşağının ne menem bir kuşak olduğunu öğrenmek için çok iyi bir fırsat. TUD

Ne münasebet

Bu kalıp *ne ilgisi var* anlamında kullanılır.

a) Ayakkabısı 1 veriliyorsa, 2 tane verilsin yahut da vakıf kaldırılsın. Ne münasebet, buradaki karakola 30 milyar lira, ötekine bilmem ne. TUD

b) Birkaç defa, Kim olabilir? Ne münasebet demekten kendini alamadı. (PS-SK)

c) Zülal Hanım: (Bozulmuştur. Yutkunur) Ne münasebet efendim. Beni ilgilendirmez. Afiyet olsun. TUD

Ne olurdu

Bu kalıp *acınma, üzölme, yerinme, esef etme, yazıklanma, hayıflanma* ifade eder.

a) Ulan ne olurdu yani, ne olurdu Memidik, bir söyleseydin. (YK-YDGB)

b) Âmin! Ben kızını tanımadığım halde bu kadar üzölüyorsam tanısam nelurdu acaba. TUD

c) Bir kerecik şu melaikeye, 'seni seviyorum' deyip, yalandan da olsa bunu söyleyip, şu kızcağızı çilesinden kurtarsaydı ne olurdu. TUD

Ne var ki / neyse ne

Bu kalıp aralarında aykırılık bulunan cümleleri bağlamaya yarar *ama, fakat, lakin, gelgelelim* anlamıyla bağlaç görevi üstlenir.

a) Bu eserin üslûbuna Süha Rikkat hayran kalmıştı. Ne var ki, kızıl kalemin akıbeti feci oldu. (Sİ-ÖKS)

b) Bütçe üzerine ek bir yük getirmesi söz konusudur. Ne var ki bu uygulamaların fiyatlar üzerinde her zaman baskı meydana getirdiği iddia edilemez. TUD

c) Vazife her şeyden üstündür diye düşünüyordum. Ne var ki, her şeye karşın bu olay benim zihnimde ve belleğimde bir ukde olarak kalmış ve babacığımın son hizmetinde bulunamamak beni daima üzmüş ve tedirgin etmiştir. TUD

d) Arabaya verdiği zarar neyse ne, deden de sakat kaldı.

Ne var ne yok

Bu kalıp *hepsi, bütünü* anlamıyla soru anlamını kaybetmiştir.

a) Ya hemen gel, köyde ne var ne yok al götür. (YK-YDGB)

b) Tahir, elinde ne var ne yoksa nakite çevirmişti. TUD

c) Oğlunun hastalığı için ne var ne yok hepsini harcadı.

Ne yazık ki

Bu kalıp *maalesef, üzümlere belirtelim ki* anlamında kullanılır.

a) Bütün büyük duyarlıklar sona erdi; ne yazık ki sona erdi. (Sİ-ÖKS)

b) Ne yazık ki, bu güzel besteyi erganûnla çalabilmem için fazladan bir parmağımın olması gerekir.

c) Şu anda Irak konusunda ne yazık ki iyimser tahminlerde bulunmanın imkânı yok. TUD

Neden olmasın

Bu yapıda karşıdaki kişinin teklifine olumlu bir yaklaşım söz konusudur. Bu yapı cümleye *elbette, tabii ki, olur* gibi anlamlar yükler ve soru anlamından uzaklaşır.

a) - Bugün hava çok sıcak, başka bir zamana bıraksak olmaz mı.

- Olur ya, neden olmasın. (YKK-YB) (Tabi, elbette)

b) İnsanların eşkıyaları olur da, görünmezlerin eşkıyası neden olmasın. (YK-YDGB)(Olur, tabi)

c) Şoför: 'Olabilir sayın ağbi, neden olmasın,' dedi bilmiş bilmiş. TUD

Neden sonra

Bu öbek yapı *beklenenden uzun bir süre sonra* anlamıyla soru anlamından uzaklaşır.

- a) Maraz oğlan gözlerini kısmış düşünüyordu. Neden sonra kasıldı. (KT-RYK)
- b) Telaşla dört bir yanında döndü. Neden sonradır ki kadın kendine geldi. (YK-YDGB)
- c) Uzun zamandır ilk kez tutamıyorum kendimi ve kesik kesik ağlamaya başlıyorum. Neden sonra, yatağımın kenarındaki cep telefonuma bakıyorum. TUD

Neme lâzım/gerek; neyime gerek

Bu kalıp *bu işle ilgilenmem, buna karışmam veya doğrusunu isterseniz beni ilgilendirmez* anlamında kullanılır.

- a) Duyar mıyar da neme lazım, diyerek uzatmadı, içini çekti. (KT-RYK)
- b) Yüzüğü getirdi. Aldım, evirdim çevirdim. Neme lazım gâvurun hakkı kalmasın diye. TUD
- c) Yemin billah haberim yok Erol beyim. Neme gerek sendika mendika. TUD
- d) Altın Plak vereceklermiş benim neyime!... TUD

Neyse/Nedir ki

Bu kalıp *şükürler olsun ki, ucuz atlatmışız* anlamıyla soru anlamını kaybetmiştir.

- a) Dün iftar vakti bir kaza yaptık, neyse ki ucuz atlattık.
- b) Söz ve mesajlarıyla çocuğunu şizofren eden annelerden bile bahsedilir. Neyse ki sonraları birkaç insaf sahibi çıkmıştır. TUD
- c) Bedel bedel diye önümüze konulan seçenekleri de abartmamalıyız. Nedir ki ödeyeceğimiz bedellerin en büyüğü. Ölüm. TUD

... olursa / olursa olsun

Dilimizde *önemli değil, her durumda, olumlu veya olumsuz bütün şartlarda* anlamındaki kalıp bazı soru sözcüklerinden (kim, ne, nere, hangi vb.) sonra gelince soru anlamından uzaklaşır.

- a) Koşunuz... caddede... köşede... eczane... doktor olmazsa eczacı... kim olursa... zehirlenen var deyiniz. (PS-SK)
- b) Kürsüye Ali Yusuf çıktı, hükümetin alacağı 'inkılâb' kararlarına karşı çıkanların -kim olursa olsunlar, mebuslar dâhil- idam ile cezalandırılmalarını teklif etti. (TB-Fİ)
- c) Mevsim ne olursa olsun, çiçek kokularını taşıyan ılık bahar rüzgârlarıyla ürperirdim. (Sİ-ÖKS)
- d) Şikâyetçi konumda bulunan her kim olursa olsun, mutlak mahkeme heyeti tarafından belge ve bilgi isteniyordu. TUD
- e) Kiraz, bu günaydınları, merhabaları, selamları taşıyan çiçek demetlerinin, onu dünyanın neresinde olursa olsun, yıllar yılı izleyeceğini henüz bilmiyordu... TUD

1.3. Retorik Sorularda Anlam

Retorik soruların ifade ettikleri anlam üzerine bazı araştırmacılar şu tespitlerde bulunmuşlardır:

Kur'an-ı Kerim'deki soru cümlelerini inceleyen Pala, Kur'an-ı Kerim'deki soru cümlelerinde şu anlamların olduğunu belirtir:

“Kur'an'ın hükümleri serd ederken kullandığı dil üslûplarından biri de sorudur. Yüce Allah (c.c.) kitabında muhatapların durumuna göre onlara hitap etmiş, soru cümleleri kullanarak, bazen inanmayanlara meydan okumuş, bazen azarlamış, bazen imana davet etmiş bazen de onların gerçekleri itiraf etmelerini amaçlamıştır. Aynı şekilde soru cümleleriyle Müslümanları bazen salih ameller işlemeye teşvik etmiş, bazen nimetini hatırlatmış, bazen onları azarlamış, bazen övmüş, bazen uyarılmış, bazen emirler vermiş bazen de bazı şeyleri yapmaktan men etmiştir.” (Pala, 2005: 78-79).

Bilgin, sözde soru cümlelerini cümleye kattıkları anlam bakımından 12 grupta toplamıştır: “*uyarı, karşı çıkma* (Bu kurt sürüsünün ortasında hiç durulur mu); *olmazlık* (Baudelaire'i Poe'den soyutlayarak okuyabilir miyiz?); *yadsıma* (Ben mi böyle demişim?); *şaşma, azarlama* (Cenazeye mi gideceksin yoksa...?); *azarlama* (Senden başka idareye çıkacak kimse yok muydu?); *özlem* (Nerde benim cam bilyeli, kuyruk uçurtmalı, arı çocukluğum?); *acınma, kesinleme* (Eski anılara yolculuk neye yarar?); *dilek* (Bu mektubu almak için martı gönderir misin?); *kızgınlık* (Ben gir demeden nasıl girersin sen!); *yazık-lanma* (Nasıl da kıyabiliyorlar bütün o kuşlara, hayvancıklara?); *sitem* (Nerde kaldı akan sudan içmenin güzelliği?); *gereklilik* (Bu tarlayı elbirliğiyle sulamak gerekmiyor mu?); *şaşkınlık, beklemezlik* (Çocuk da üstüne kusmasın mı!)” (2002: 517).

Pala, belagat âlimlerine göre soru cümlelerinin gerçek anlamı dışındaki anlamlarını şu şekilde vermiştir: “1-*ta'accüb* (şaşkınlık, hayret), 2- *istibtâ* (işin vaktinde yapılmamasından dolayı azarlama), 3-*tenbîh* (uyarı), 4- *va'id* (tehdit), 5-*takrir* (onaylatma), 6- *inkâr* (reddetme), 7-*tevbîh* (kınama, azarlama), 8- *tehekküm* (alay etme), 9- *tahkir* (aşağılama), 10- *istib'âd* (imkânsızlık). (2005: 81).

Yukarıda da bahsedildiği üzere soru anlamı taşımayan soru cümlelerinden pek çok anlam çıkarılabilir. Bu çalışmada tespit edilebildiği kadarıyla bu anlamların bir kısmı aşağıda örneklendirilmiştir.

Abartı

a) Sabah sabah.. ağladım.. hem de nasıl... gözyaşlarım durmadı... eskiler yeniler... kavgalar... keşkelerle boğuştum.. TUD

b) Amcamı çok özledim, hem de nasıl...

c) Yıllardır canlı yayın programı yaptım. Ancak şimdi nasıl bir heyecan içindeyim. TUD

d) Sizi gördüğüme ne kadar memnun oldum, bir bilerseniz. (Çok)

Alakasız/ilgisiz

a) En küçük sarsıntıda yıkılıverecek, çatısı nere, bacası nere belirsiz şu uyduruk apartmanlarla yarına nasıl iz bırakırız efendiler. TUD

b) Havuç varmış. Ulan havuç nere patates nere Ne ilişiği var? Ha... TUD

c) Bombanın hangi panjurdan atıldığını çoğu zaman saptamak mümkün değildi. Kim kime, tum tuma idi İzmir... TUD

Alay/küçümseme

a) Harbiye!.. Şoförler, 'O kadar uzak yerde ne işin var' gibilerden bakıp bakıp geçiyorlar. TUD

b) Kendi kendimize: 'Nerede o mazhariyet nerede siz.' diye mırıldanıyor; bir kere daha sendeliyor. TUD

c) Güray Bey: Siz kim oluyorsunuz ki, size düşman olayım. Sıradan bir emekçisiniz işte!.. TUD

d) G: Bu çok önemli yani.

SO: Milli Güvenlik Kurulu mu ne.

G: Bunu söylemek istiyorum <Gülme> TUD

e) Şu tamirci çocuk var ya, Hüso mu Haso mu ne... İşte o çocuğa götür, tamir ettir.

f) Örneğin, Serra Durugönül'ü kaç kişi kaç defa anmış yazılarında. TUD

g) Tekmilinin ciğeri kaç para eder ki. TUD

h) Bu resim sence birinci olacak bir resim mi Allah aşkına.

I) b) Bunların kaçı ciddi alıcı niteliğini taşımaktadır. TUD

Anlamsız/saçma

a) Hasan'ın üzerine yorgan çekmiş vaziyette bir masanın üzerinde uyumakta olduğunu görüyorlar. Hasan'a niçin masada uyduğunu soruyorlar.

b) Bizimle Hindistan'a gel. Orada istediğini yap. Bence bu sözün bir değeri yoktur. İstedığınız her şeyi yapabilecek olduktan sonra, nerede kaldı hayatın anlamı.

Arlanma

a) Şimdi tamam evlenecem yaşım geldi nasıl diyim, 83 doğumluyum. (TUD)

b) Sizinle bu konuları hiç görüşmek istemezdim. Nasıl desem bilmem ki...

Azarlama

a) Mezarlığın yanında top mu oynanır. Günah nedir bilmez misiniz siz, yoksa yezit misiniz. TUD

b) Babanın elini öpeceğine gidip dövecek misin yoksa utanmaz.

c) Sen de oradansın galiba değil mi çete misiniz siz yoksa! Blogmania'nın demirbaşlarından yani. TUD

d) Şimdi kendini bilen erkekler, cepheye can alıp can satıyor. Milletimizin yüzünü ağartıyorlar. Onların canı yok muydu. Kendilerini milletin namusuna siper ettiler. TUD

Beklenmezlik

- a) Birden yıllardır görmediğim ilkokul öğretmenin çıkmasını mi.
 b) Yatağa kafayı vurupta baygın uyumasın mi. TUD
 c) Bunun üzerine bütün pavyon ağbimize dönüp: Memduh! Memduh! diye, tempo tutmaya başlamasını mi! Memduh Ağbi kıpkırmızı kesildi. TUD

Beklenti

a) Leyla: Bıktım, usandım şu kızdan. Başıma kaynana kesildi. Ne yaparsan yap, kurtar beni.., TUD

b) Babam kardeşime okutmak için servetini harcadı, ne olur bana da bir iş açıverse.

Belirsiz

a) NANE Tamam yeter. Öpüyor mu, yalıyor mu belli değil.

LİMON Sen ne biçim köpeksin canım. Elbette öpüyorum. TUD

b) Bir kelebek kanadı çırpıyor gibi. Yürüyor mu, uçuyor mu ya da ne bileyim yüzüyor mu bu adımlar... TUD

c) Yani böyle biraz zehirlenme mi var yoksa, enfeksiyon mu var. Emin olamadım. TUD

d) Giderek ön plana çıkıyor defter krizi, hangi gece kaç sayfa yazacağım belli değil. TUD

e) Kulağını yerden hiç ayırmıyordu- Bilmem ne kadar öylece durdu: (PS-SK)

f) Daha önce karşılaştığım tanışan yok, ne menem bir hayvansa. TUD

g) Bombanın hangi panjurdan atıldığını çoğu zaman saptamak mümkün değildi. Kim kime, tum tuma idi İzmir... TUD

Bir Sebebe Dayandırma

a) Takımın en önemli oyuncusu olarak bu kayıpları neye bağlıyorsun? TUD

b) Nişanınız mıydı yoksa düğün sonrası yemek miydi bilmiyorum ama çok güzeldi dedi acaba bu neye delalet eder? TUD

c) Bakın Hünkâr Hazretleri, niçin gitmem gerektiğini ben size anlatayım. TUD

Çaresizlik

a) Başım belada! Senelerce kuralsız yaşamışım, Nere gitsem çaresi yok, Nere gitsem yanmışım... TUD

b) Burdan da gidiyorum yüreğimdiki zincir nere gitsem sallanır kanımla kirlettiğim geceler hoşça kalın ben ayrılık acısına yüreksöken diyorum... TUD

c) Şimdi beni boşarsa ben ne yaparım. Nereye giderim. Köye dönsem, analığım beni evden içeri sokmaz. TUD

d) Kız uzaklara bakıyor. Uzakları düşünüyor. Şimdi ne yapacak. Ne yapmalı. Nasıl yapmalı. Gitmeli mi, durup öylece bakmalı mi. TUD

e) Türkiye'nin coğrafi konumuna dikkati çekiyordu: Ne çare ki coğrafi vaziyetimiz diğer büyük ve yakın demokrasiler gibi değildir. TUD

Çok daha iyi/Daha iyi

a) Kadınları böyle olursa erkekleri kimbilir nasıldır sorusu geçti aklından. Gelen ekibin o kadar kolay püskürtülmeyeceğini anlayınca yaşlı kadın taktik değiştirdi. TUD

b) Kızı bu kadar hamaratsa anası kimbilir nasıldır.

Çok geç

a) Tören için hazırlanıp saatlerce onu bekledik, neden sonra umursuz çıkageldi. TUD

b) Maraz oğlan gözlerini kısmış düşünüyordu. Neden sonra kasıldı. (KT-RYK)

c) Telaşla dört bir yanında döndü. Neden sonradır ki kadın kendine geldi. (YK-YDGB)

Çok kötü

a) N: Neyse ya herkesin başında bir seçmeli belası.

S: Hem de nasıl bir bela. TUD

b) Büyük selde ev suya garkolmuş, hem de nasıl.

Çokluk

a) Sana kaç defa söyledim. Benim ders çalışmaya ihtiyacım yok. TUD

b) Mürsel seni arıyordu, kaç gün olmuş uğramamışsın. TUD

c) Özür dilerim dedi hem de kaç kere dedi kız! TUD

d) Hiçbir şey umurunda değildi. Karşığı oğlan... Kaç gündür görmemişti onu. Amaan... TUD

e) Öyle ümit ediyorum ki, bu kaç asırlık din-bilim kavgasına bir son verecek. TUD

f) İşte böyle gültüm! Kaç zamandır 'Bir gidiyim' diyordum burası için, kismet bugüneymiş!.. TUD

g) Ben kaç yılın polisiyim ha, kaç yılın. Ne zaman girdim bu mesleğe, kaç yıl polislikte kaldım, şubeler, karakollar, ilçeler, iller, dağ başları, komiserlik kursları. TUD

h) Hadi bakalım, saat kaç oldu git uyu, koş! TUD

ı) Bir akşam, işe gitmeden önce, son lokmasını çiğnerken, Pehlivan, kimbilir kaçınıcı kez, para kutusunun bulunduğu dolabı gösterip TUD

Dahası/Kaldı ki

a) Böyledir böyle olmasına da, ne ki, bunu kimse bilmiyor. TUD

b) Bu yapılanları görmemek ne; aynı zamanda bilmemeniz, duymamanız, hisstememeniz de bekleniyor.

Davet/Öneri

a) Bu akşam yemeğe çıkıyoruz. Niçin sen de bizimle gelmiyorsun.

c) Şöyle bir deniz havası almaya ne dersin, çünkü bize laf yetiştirmeyi çok iyi becerdin! TUD

Değersiz

a) Şimdi bu gecenin yarısında kimliğin kaç para. Şimdi komiser bey beni uyku tutmayınca... TUD

b) Senin bu söylediklerinin ne önemi var.

Dikkat çekme

a) Sen benim yakışıklımı gördün mü. TUD

b) Bir kez olsun bizim ekmeğin tadına baktın mı ki mahallemizde iyi fırın yok diyorsun.

Doğrusu/Açıkça söylemek gerekirse

a) Yok işte kuzuyu tut annesinin yanına emdir, yok şöyle yap, yok böyle yap hani çok zorluklar. TUD

b) İşte bi o Turgayla Burcu olayı onlarda gitmiş Kübralarla. Burcuyu bilmiyorum ama Turgay işte ya şöylede bir durum var aslında hani Turgay çok Afiş ha evet evet. TUD

Elbette/Kesinlikle/Şüphesiz

a) Çok mu seviyordun Asım'ı? Kimin isteğiyle aldı, bu şimdilik sır kalsın. E, STFA niçin almasın ki. TUD

b) C: Sizde mesela soru işareti bırakan böyle araştırmalarınızda çözdüğünüz bir şüphe oldu mu?

O: Olmaz olur mu. Emm TUD (Elbette, kesinlikle)

c) A: Efendim lütfedip bizi ziyarete gelir misiniz.

C: Neden olmasın, sizin gibi misafirperver bir aileyi severek ziyaret ederim

d) Şartlar ne olursa olsun ben sizi yalnız bırakmayacağım.

e) Siz davet edersiniz de ben gelmez olur muyum.

Eleştiri

a) Ne kadar da meraklısın herkesin işine karışmaya. (Elin işine çok karışma)

b) Mafya niçin ortaklık yapar yönetenlerle. TUD (Ahlaken uygu değil)

c) Sen hiç buralara gelmezdin, hangi rüzgâr attı seni buraya.

d) İnsan haklarından söz ediyorsun... Hani hak nerede... Madem gazetecisin, cevapla bakalım... TUD

e) İslam gibi bir din bizim hayatımıza girse bunca olumsuzluk ensemize biner mi. Nerede din, nerede İslam, nerede bizim hilei şeriyeci egoizmimiz. TUD

f) Bu kadar gülünecek ne var, anlayamadım. TUD

g) İşçilerin Çankaya'ya yürümesinden niçin korkuluyor. İşçilere birer çay ikramından kime ne zarar gelebilir ki? TUD

Emir

a) Allah onlara şöyle der: Bana karşı lâubalilikte mi bulunuyorsunuz. TUD

Pala, Kur'an-ı Kerim'de de bolca soru cümlesi bulunduğunu, bazı "soru cümlelerinin emre delâlet etme keyfiyeti" (2005: 79) olduğunu belirtir.

b) "Zikretmek istediğimiz ayetlerden ilki, içki kumar vb. yasaklayan Mâide sûresinin 90-91. ayetleridir. Bu ayetlerde Yüce Allah (c.c.) şöyle buyurmaktadır: *Ey iman edenler! İçki, kumar, dikili taşlar (putlar) ve fal okları şeytan işi birer pisliktir. Bunlardan kaçınınız ki, kurtuluşa eresiniz. Şeytan, içki ve kumarla sizin aranızda düşmanlık ve kin sokmak ve sizi Allah'ı anmaktan ve namazdan alıkoymak ister. Artık bunlardan vazgeçtiniz değil mi...* Diyanetin bir başka mealinde *Artık bunlardan vazgeçersiniz değil mi.* şeklinde verilmiştir. Kanaatimizce bu sonuncusu en isabetli mealdir." (Pala, 2005: 70-73).

c) "Biz onu(n hükmünü) hemen Süleyman'a bildirmiştik; (zaten) her birine hüküm ve ilim vermiştik Davud'la beraber teşbih etsinler diye, dağları ve kuşları buyruk altına aldık. (Bütün bunları) yapan bizdik. Ona, sizi savaşta korumak için zırh yapma sanatını öğrettik artık şükredersiniz değil mi. Buradaki ifade de yine soru biçiminde emirdir. Çünkü burada Allah (c.c.) kulların şükretme konusunda gösterdikleri kusura îmada bulunarak, onların zaten yapmaları gereken şükürü yerine getirmelerini bu kez soru biçiminde emrederek âdeta 'siz hâlâ şükürü eda etmediniz mi.' demektedir." (Pala, 2005: 73).

Eşsiz/Tarifsiz

a) Gerçekten nasıl bir heyecan içinde olduğumu anlatamam. TUD

b) Öylesine mükellef bir sofraydı ki... Nasıl anlatsam ne desem.

Fikir beyan etme

a) Niçin kızılıyorsun. O senin geldiğini nereden bilecek. (Bilmez, bilmesi mümkün değil)

b) Ee! Üniversite öğrencilerine nasıl hamallık yaptırıyorsun ben utanırım. TUD

Garipseme/yadsıma

a) Ne ara başvurdular da ne ara gittiler. Şey heralde Work and Travel.

b) Babanızın işyerinde çalışınca yeterli güvenceye sahip olduğunuzu mu düşünüyorsunuz.

c) Dedim erkekler tuvaletine mi girmeye çalışıyorsunuz. TUD

d) Şov dünyasında sizinkine benzer şov yapan bir sanatçı izlediniz mi hiç. TUD

Gereklilik

a) Bu insanlar niçin borçlarını vaktinde ödemezler. (Vaktinde ödemeliler)

b) Bu kadar hastanede yattım, neden bizi ziyaret etmez. (Ziyaret etmeli)

c) Kasaların üstüne çarşaf mi atılmalı. Kutular yazlıkların yanına mi kaldırılmalı.
TUD

- d) Sanat toplumsal hakemlik yapmalı midir. TUD (yapmalıdır)
- e) Şu gecekondulu mahallesini yıkıp yeni apartmanlar mi yapmalı. (yapılmalı)
Gereksiz
- a) Bu adam hakkında yazılacak ne var, durum ortada değil mi. TUD
- b) Çok sakinim, çok sakin... Ne var bunda korkacak. TUD
- c) Takamıyorum tüpü zorla değil ya... Patlar matlar neme lazım... Bir de başıma iş açmayayım... TUD
- d) Burada namuslu insanlar arasında sakın, ölümü bekleyecektim. Hırs, şiddet neme gerekti. TUD
- e) Böyle basit bir gündeme bu ortamda niçin girdin.
- f) Bizde tonla pirinç vardı, ne gerek vardı getirdin bu kadar pirinci.
Hakka çağrı/Haklılık
- a) Bizim çocuğumuz toprağın altında yatıyor onlar da özgürce onun. Bize yazık değil mi. TUD
- b) Bu kadar uğraştım didindim. Benim hiç mi hakkım yok.
- c) Kabirde bin boynuzlu bir geyikle ünsiyet nasıldır acaba. Hiç düşündün mü. Ey nefis, ve ey sevgili dost! TUD
- d) Şimdi kanser olmuş; yanına varıp, gördün mü diyeceğim. TUD
- e) Bak, gördün mü padişahım! Benim ağaçlarım daha dikmeden meyvesini verdi. TUD
- f) Olacak işte, bi'seyler bi'seyler... Geliyorlar, sık sık geliyorlar, sen de gördün ya biraz önce, öldürecekler beni. Sen olmasaydın, aslanım... TUD
Hâl hatır
- a) Biraz olsun konuşmaya başlamış, senin işlerin nasıl. Neden bildirmedin. Telgraf çekebilirdin. TUD
- b) Sen nasılsın sen napıyorsun şeyle Ahmet Ahmet abiyle aranız nasıl. İyi gidiyor mu. TUD
Harika/Mükemmel
- a) Adından da anlaşılacağı gibi Tiyatrocu'yu anlatıyor Gülriz Sururi... hem de nasıl anlatma!.. Duygu Sağıroğlu dekorlarıyla, Dilek Evgin koreografisiyle. TUD
- b) Bodrum'da güzel mi güzel bir yalı.
Hasret/Özlem
- a) Nerde üç kıtada at koşturduğumuz günler.
- b) Nerede o uzun, divan şairlerine ilham olmuş incecik, mavilikler içinde süzülen boynu. TUD

c) Bu aralar para yok, fazla gezemiyoruz, siteye malzeme de çıkmıyor haliyle... zaten nerede o eski alemler. Bizim de tadımız yok ki... TUD

d) Şimdi ya eski hikayeleri yeni diye yutturuyorlar. Ya da dandik çizilmiş, tatsız yazılmış maceralarını kakalıyor çocuklara. Nerede bizim zamanımızın Teksas-Tommikis'leri... TUD

e) Kendi kendimize: 'Nerede o mazhariyet nerede siz.' diye mırıldanıyor; bir kere daha sendeliyor. TUD

Hatırlatma

a) Sen de yanlış söylüyordun, hani kiliseye gitmiştik de bir gün..._TUD

b) - Şişe suyu da vardı, bulamadım...

- Hani sen getirmiştin Kenan. TUD

c) H: - Emm. Hani o şimdi asker diyen şöyle bir şarkı söyleyen vardı ya.²

N: - Ee! TUD

Hayıflanma

a) Dalgınlıkla keki yaktığıma nasıl üzülmem.

b) Şeye gideriz toplantılara falan gideriz nasıl kaçırdım ya. Ben Ankara'yı istiyodum. (TUD)

c) Keşke bu kadar iyi olmasaydın! Yuvana, kocana, kızına... keşke bu denli bağlı olmasaydın! Her şey ne kadar da kolay olurdu o zaman! TUD

d) Zonklayan şakaklarımı dinledim bir süre. Ne olurdu bütün bunlar düş olsaydı... TUD

e) Ulan ne olurdu yani, ne olurdu Memidik, bir söyleseydin. (YK-YDGB)

f) Âmin! Ben kızı tanımadığım halde bu kadar üzülüyorsam tanısam nolurdu acaba. TUD

Hayranlık

a) Emmi Aamet... Ne adamdı be! Hayattan zevk alsın için yaşardı. TUD

b) Selimiye'yi gezdikçe, pek çok inceliği gördükçe nasıl da mükemmel bir yapı dedik.

Hayret / Şaşkınlık

a) Madem yemeğin yoktu neden bizi çağırdın.

b) Öğretmenler bile sapır sapır dökülüyor. Nereden buluyor bu enerjiyi Vahide Hanım. TUD

c) C: Şişmanlamış saç baş kalmamış.

² Bu cümlede geçen soru işaretleyicisi *ya*, yardımcı soru işaretleyicilerinden (Be, Ee!, Ha, Hı! vb.) birisidir. "Bu edat sonuna geldiği unsuru bahsi geçen unsura bağlamakta, bunu da ya belirtme şeklinde, ya da soru şeklinde ifade etmektedir." (Ergin, 1993: 344).

G: Öyle mi

C: Zaten taa o zamanlarda onun kellik eğilimi vardı. TUD

d) Düşünürken birden beyninde şimşekler çaktı. Yoksa... yoksa ben mi.

e) Pekiyi, bütün bunlara karşı çıkmak isteyenler yok muydu... Herkes mi yolunu sapıtmıştı... Elbette hayır... TUD

f) Eşim demek götürdü mü, takip ettikten sonra onu alıyor, mevcut dosyama konulmuş. TUD

Herkes/Hepsi/Tamamı

a) Köyde kim var kim yok düğüne gelmiş...

b) Hemen şimdi Vefa'daki evin önüne gidip karakol kuracağız. İçeri kim giriyor kim çıkıyor, her şeyi göreceğiz. TUD

c) Savaşın dar geçidinde, ak koyun kara koyun daha iyi belli olur; kim önder, kim er, kim etkin, kim edilgin... TUD

Hesap sorma

a) Yok eğer tehlikesi vasa, adama (gardeşim tehlikeli şeyin önüne niye geçemiyorsun) diye sorarlar. TUD

b) Amerika'dan jurnal ve fesat edebiyatı yaparak efelik satmak kolaydır. Adama sorarlar: O kadar yürekli ve dirayetli idiyisen neden birazcık eleştiri ve hakaret görünce tırsıp ülkeni terk ettin. TUD

Hoşgörü

a) Babandır, bir şey demiyorum ama ne de olsa bir uşak. Hayatı uşaklıkla geçmiş. TUD

b) Siz bizim büyüğümüzsünüz, bizi dövseniz de kızmayız, ne demek.

c) Yıllara dayanan kadim dostluğumuz var. Aramızdaki hukuka niçin halel getirelim.

Hüzün

a) Sessiz yaşadım, kim beni nerden bilecektir. (M. Âkif) (Kimse bilmez)

b) Doğru mu oğlum, niye bana daha önce söylemedin, her şeyi söylediğin şu garip anandan niçin gizledin. TUD

c) Doğa, Şavşat'a cömert davranmış, ama ne yazık ki bizler hor davranıyoruz. TUD

d) Bütün büyük duyarlıklar sona erdi; ne yazık ki sona erdi. (Sİ-ÖKS)

e) Ne yazık ki, bu güzel besteyi organûnla çalabilmem için fazladan bir parmağımın olması gerekir.

f) Şu anda Irak konusunda ne yazık ki iyimser tahminlerde bulunmanın imkânı yok. TUD

g) Vay babam, ne günlere kaldık de sene. (Ne yazık)

h) Tüm bunların üzerinden tam üç yıl geçti. Bu üç yılı nasıl geçirdim, ne acılar çektim hatırlamıyorum. TUD

1) Tekrarladı Canan: 'Ne günler geçip gitti...' Parmağının ucuyla gözlerini sildi Özlem. Hiç yeri değil şimdi. TUD

İhtimal

a) Eminim çiçek verme olayı hariç, pek çok kişi bu şekilde tanışmıştır. Kimbilir belki de evlenmiş, beraberliklerini mutlu bir şekilde sürdürüyorlardı. TUD

b) Ahmet bir gün yuvasına dönecek, bir aya, on güne, bir haftaya kadar... Kimbilir belki de yarın.

İma

a) Bir gün gözlerimin ta içine bak / Anlarsın ölümler niçin yaşarmış. (SK-MR)

b) Kundura giyer ayağa Çadır tutturur koyağa Kaymakamın sözü mü olur Paşalar kalkar ayağa. TUD

İmkânsız /Asla

a) Serbest dolaşım zaten yok, hiçbir ülkede geçmiyor serbest dolaşım. Parayı nereden bulacaksın. TUD

b) 15 üyeyi tutamayan bin 300 delegeyi nasıl tutacak. (TUD)

c) Kaşalota hodri meydan. Nasıl yapsın halk, o hususta da bazı teklif. TUD

d) Hayır şimdi ya bir Türkan Şoray nasıl gelir Türk sinemasına. TUD

e) Ankara Ticaret Odası'nın bir panelinde konuşma yapmışız. Ama onu hatırlamam ne mümkün! TUD

f) Gazeteler bir şey yazmıyor. Zaten devlete, askere kim ne diyecek. TUD

g) Bana böyle bağırdıktan sonra bir daha sana soru sormak mı.

h) Hangi adada, hangi kumsallarda, hangi denizlerin dibinde. Hiç kar gördün mü. TUD

İsyân

a) Niçin bir damlacık göğsünde bir umman huruşandır. (M. Akif Ersoy)

b) Şimdi neden böyle takatten düştü. Neden böyle birden hayattan bıktı, usandı. Didişecek hali yok. TUD

Kararlılık/ Kesinlik

a) Yıllardır Apo'nun birçok şeyine tanık olan bu insanlar neye mal olursa olsun, susturulmalı ve etkisiz hale getirilmeliydi. TUD

b) Önce ne olup bittiğini anlayacak, sonra da bize ne yapıp ne edeceğimizi söyleyecekmiş. (TB-Fİ)

Kararsızlık

a) - M: Aralıklı mı yapım.

- S: Bilmiyorum nasıl yapalım. TUD

b) O beni reddederse, beni acımasızca aşağılarsa ne yapacağım.

c) Bir türlü seni çözemedim... Bilmiyorum ki ne etmeli, ne eylemeli.

Masumiyet

a) Ben sana ne yaptım ki beni sürgüne gönderdin.

b) Küçücük çocuk ne dedi ki günlerdir aramıyorsun.

c) Doğal yaşamdan kopardıkları porsuğu kafese katmışlar. Nasıl ağlıyordu.

d) Bizi hayatın sırlarını uyandırır gibi büyük bir özenle ve sevgiyle uyandırırdın... Söylesene sana ne yaptık biz... TUD

Meydan okuma/Tehdit

a) Basarız bombayı tepelerine. Görsünler dünya kaç bucak. Geri kalanlar teslim oluyor mu, olmuyor mu. TUD

b) Yakında sizinle hesaplaşacağız ve dünyanın kaç bucak olduğunu göreceksiniz! TUD

c) Haydi yap da görelim. Ben seni bir daha evden içeri alıyor muyum.

Mümkün değil

a) 'Onlar ölülerini camilere getirir' dedikleri an, kendisinde bir eksiklik duyuyor. Nasıl duymasın, bu günlük yaşantısının hakaretlerle dolu bir parçası, hem de korkulu bir parçası haline gelmiş. TUD

b) Senin geldiğinden haberim olur da ben seni nasıl aramam.

Nadir/Az

a) Kötü bir boya. İç karartıyor. Bu ülkede bir şeyin iyisini bulabilen kaç kişidir. TUD

b) Konuştuğu zaman, tartıştığı zaman reytingleri sarsan kaç aydınımız var. Ve varsa, neden var olduğunu göremiyor ülkemiz. TUD

c) Şair kadar naif ve duygulu kaç yürek kalmıştır acaba. TUD

d) Meclise giren ana muhalefet milletvekillerinin kaçı yürekten sosyal demokrattır. TUD

Ne çabuk

a) Baban öleli dört yıl oldu mu be kardeşim. TUD

b) Ha şöyle ha böyle derken koca yaz tatilinin sonuna geliverdik mi.

Nezaket

a) Stresli bir gün geçirdiğinizi tahmin ediyorum. Sizi şöyle oturtup dinlendirelim mi biraz. TUD

b) Şu fotoğrafların üzerini kapatalım mi ha, ne dersiniz.

Olmazlık/Olumsuzlama

- a) Hadi görelim, üç çocuğu eşim alsın baksın, kaç gün bakabilecek. Hangi birine yetişebilecek. Ev işlerine mi, dışarıda çalışıp para kazanmaya mi yoksa üç çocuğun bakımına, ihtiyaçlarına mi. Erkekler kolay yolu seçiyorlar hep. TUD
- b) Yazar yalnızca 'mesleğini 'mesleğini serbestçe icra etmeyi' etmeyi' mi ister. TUD
- c) Bir âlimin ölümü, bir âlemin ölümüdür. Bir saatlik düşünce faaliyeti, bir yıllık ibadetten üstündür. Bilenlerle bilmeyenler eşit olabilirler mi. TUD
- d) Uluslararası Reasürans Şirketleri'nin dev petrol şirketleri üzerinde etkili olması mümkün mü. TUD
- e) Dünyada yardan tatlı var mi ola.
- f) Yüz yüze baktık. Bi kötü günümüz oldu mu sen söyle. TUD
- g) Ve de bir de kalkıp tanımları tartışmaya çalışıyoruz. Halbuki; zaman kaybından başka ne ki. TUD
- h) Böyle terbiyesiz çocuğu kim sever. (Kimse sevmez)
- ı) Biz sana neden yalan söyleyelim. (Yalan söylememiz için bir sebep yok)
- i) Şimdi bana kim sahip çıkacak. Kim karnımı doyurup bayramlık elbiseler alacak. Diye düşünüyordu. TUD (Kimse sahip çıkmaz, kimse karnımı doyurup bayramlık elbise almaz)

Onaylama

- a) - Bisikletini bana bir günlüğüne verir misin.
- Neden olmasın. (Tabi ki veririm, evet)
- b) Şimdi nerelerdeymiş. Ziyaret edecek misin. Neden olmasın... TUD
- c) - Buzağılarını tanıyorum. Şu erkek siyah buzağı değil mi.
- Evet, ne olmuş. TUD
- d) Şu aşağıdan yol alıyorlardı. Öyle mi. TUD
- e) Okey mi. Anlaştık mi. Tamam mıyız. TUD
- f) Gel senin adını, Orçun Abdullah yapalım, oldu mu. TUD
- Önemsiz/ Ne önemi var/Fark etmez/Az*
- a) Dün şuraya geldin iki dakika uğrasan ne olacak. TUD
- b) Âşık olduğunuz kişiye okumak için ezberlediğiniz şairlerden ilk akla gelenlerini sayın. Kaç tane kadın şair var içlerinde. TUD
- c) Özel anı, özel anı da... Olsa olsa kaç tane. Ben diyeyim iki, siz deyin üç... TUD
- d) Bir eksik bir fazla ne farkeder ki. TUD

e) Yeni doğan çocuklardan kaç yaş da ailelerinden kaçı o bölümü doldurmak için gidip birtakım bürokratik işlemlerle uğraşırdı. TUD

f) Oradan bir düz tornavida getir de hangi olursa olsun.

g) Hele bir atamam yapılsın da nere olursa olsun.

Pekiştirme

a) 'Aşk' 'Aşk' 'Aşk' özenle pişirilmiş, lezzetli mi lezzetli bir kuru fasulyedir. TUD

b) Çok kalabalık bir yerde büyük mü büyük bir Türk bayrağı açılıyordu. TUD

Pişmanlık / Nedamet

a) Şu gariban çocuklar gitmeden neden ceplerine bir harçlık koymadım.

b) Bu taşı bu yoldan niçin kaldırmadım ben, bu çiçeğe bu hafta niçin su vermedim ben, şu çocuğun yanağına bir öpücük niçin kondurmadım ben. TUD

c) Ah Ömer! Gördün mü yaptığını. Ağzımla kuş tutsam, inandıramam artık onları. TUD

d) Şu kadicik mesafede komşuyduk, nasıl oldu da bir kere ziyaret etmedim hâlâ inanamıyorum.

e) Aksine ben insanlarla beraber o giden kötü şeyleri ben daha nasıl düzeltebilirim nasıl. TUD

Rıza

a) Bedii Tan, 'Herkes nerede yatıyorsa, bende orada yatarım' dedi. TUD

b) Başa gelen çekilmeli, sabırla karşılanmalı değil mi.

Rica

a) Ben bu formülü kaybettim, acaba bir kez daha yazabilir misiniz. TUD

b) Sana zahmet şu kalemi uzatabilir misin.

Sevinç

a) Gerçekten nasıl bir heyecan içinde olduğumu anlatamam. TUD

b) Bir Anadolu takımı olarak şampiyonluğu nasıl anlatsam bilemiyorum.

c) Bende işalla torunlarımı görürüm.. hepinize iyi akşamlar... Nasıl mutluyum anlatamam var yaa Serdar Ortaç'la kop kopp Herkes mutlu olsun. TUD

Sitem / Serzeniş

a) Nerede kaldınız. Bir saattir sizi bekliyorum.

b) Hani o verdiğin sözler. / Deniz gözlerin nerde.

c) Başımda ne dır dır ediyorsun. (dır dır etme)

d) Şöyle bir sayın içinizden, kaç çeşmenin yanında susuzluktan öldünüz, o çok içmek istediğiniz serin sular yanı başınızda akarken. TUD

e) Hiç şefkat göstermediler. Bir şeytan gibi bakıyorlardı bana. Ne olurdu yani, birgün güler yüzle baksalar. TUD

f) Bunca müslümanlık böylesine hıristiyan bir şeklin içine sokuşturulur mu Allah aşkına. Kısacası neresinden baksanız altı kaval üstü şişhane estetikten yoksun bir hilkat garibesi.

g) Başkanımız Ali'yi ziyaret etmiş ne güzel, ben de 40 gün hastanede yattım. Neden beni de ziyaret etmedi.

Sorumluluk

a) Evde alış-veriş benden başka kimden sorulabilir ki.

b) Bu vebalden nasıl kurtulabilirim.

c) Her türlü sanat, ince zevk duygusu isteyen iş ondan sorulur. Terazinin erdemleri Her insanın doğuştan getirdiği erdemler vardır. TUD

Şart

a) Bir şey üstünde iki türlü konuşuldu mu ben yokum. Bu anlam, şu anlam... Pöh! Dünyada her şeyin tek anlamı vardır. TUD

b) O vakit on paralar vardı, dünyanın çivisi alınırdı on paraya. Öyle bir avuç çivi yutturdun mu, uçamaz karga... TUD

c) Ama annemden kurtulmak zordur, bir şeyi kafasına koydu mu mutlaka yapar. TUD

Şaşılacak bir şey yok

a) Sen şimdi ciddi ciddi savaşıyorsun yani. Ne sandın ulan, gül bahçesi mi orası. TUD

b) Oruçluyum tabi, ne zannettin.

c) TAVŞAN Ne sandınız ya! Ben tüm dünya tavşanlarının gururuyum. Hiçbir avcı beni yakalayamaz. TUD

Şaşma

a) Nereden çıktı bu Hizb'üt-Tahrir'ciler. Bir defa Türkiye'nin Avrupa Birliği süreci önemli. TUD

b) Eh! Şimdi sizler 'Yahu Gezgin abi, nereden çıktı şimdi bu masal mevsimi; kimdir bu Özcan abi.' diyeceksiniz. TUD

c) Aman Allahım! Ne diyorsun, bu vahşi olaya o da mı karışmış.

d) Nasıl oldu da bizi ziyarete geldin.

e) o kadar sonra uyandım ay bu kadın çok komik kız o sen misin yoksa ahhh bu taş banamı dadlu. TUD

f) Dr. İşçil: Güler misiniz artık, yoksa halimize bakıp ağlar misiniz. TUD

g) Ağaç altında otururken kuş üzerimi pislemesin mi.

h) Bize kapısını açtığında, bir de ne görelim. Huriye Abla sandıktan yıllardır giymediği en güzel, en gösterişli giysilerini çıkarıp giymiş; takmış takıştırmış, beyaz adamı bekliyordu... TUD

Şükür / Bereket versin

a) Dün iftar vakti bir kaza yaptık, neyse ki ucuz atlattık.

b) Her şey olur yaşamda Hocam. Çok şükür sen sağsın ya. TUD (Sağsın değil mi.)

Takdir/Gıpta etme

a) IMF'den faizle borç alan, ne onu ne de iç borcunu ödeyen bir şirket haline gelmiştir. Nereden nereye geldik. Sorusu da, biz Türklerin pek kendine sormadığı bir soru. TUD

b) Vay be, Çin nereden nereye geldi. Nereye gidiyor.

c) Yanıma geldi. Yüzünde çok şaşkın bir ifade vardı. 'Bunu nasıl yaptın. Bunu nasıl başardın. Yoksa sende başka bir tane daha mı vardı' dedi. TUD

d) Sayfalar boyunca ıssızlık... Ölmekte olduğunu itiraf eden kaç şair var. TUD

e) Bu şehri gündüz gözüyle görmek ne güzel! Belediye binası yerinde duruyor. TUD

f) Öbür mirasçılar çoğunlukla kolayına kaçtıkça nasıl da direnmişti... Kardeşlerinden tek biri dışında, yandaşı bile yoktu. TUD

g) Herkesin içinde bana 'yüzyılın filozofu' dedi, o ne söz öyle.

h) Estağfirullah, Ahmet; o ne söz... Bu eşsiz teveccühünüz karşısında müteşekkirim.

Tam anlamıyla/Aynen

a) Kızlar görüyor musunuz, bizim Panter Çetin, kedi gibi oluverdi. Tam bir Van kedisi! Hem de nasıl! Kızın peşini bırakmıyor, baksanıza! TUD

b) Büyük kız babasına nasıl benziyor bir görsen.

Tanışma/selâmlama

a) Nereden gelir nereye gidersin İşin ne yurdun nere sen kimsin Kaç gün yol yürüdü. TUD

b) Vay! Uzun süredir görüşmedik seninle, nasılsın bakalım.

c) Sizi ilk defa görüyorum işyerimizde, tanışalım mı. Ne dersin.

d) Sevgili Hayri, baban nasıl.

e) Ee! Görüşmeyeli sen nasılsın.

Tariz

a) Ali, insanları dürüstlük konusunda acımasızca eleştirirken acaba kendisi pek mi dürüst.

b) Öğretmen başkalarına kızmazken neden sana kızıyor bir düşün hele.

Tembih

a) Bir daha gelirsen, kapıyı tıkla da gir oldu mu.

b) Büyüklerinin kalbini hiçbir zaman kırmayasın evladım, e mi.

Tepki/Öfke

a) Ağlanacak haline ne gülüyorsun. (Gülmemelisin)

b) Nereye! Daha oturum bitmedi arkadaş! (Nereye gidiyorsun, otur sana)

c) Ne demek çocukları sevmiyormuşum. Kim oluyor bunlar.

d) Sana mi soracağım yahu.

e) Yaptığımı beğendin mi. Bak yok işte ortada! TUD

f) İnandım da, sadece nasıl yaparsın bunu bana diye bakıyorum. TUD

g) Bunu nasıl yaparsınız! Hani, propaganda yapmayacaktınız. TUD

Tuhaflık/Gariplik

a) Şey Bülent Aman ya soyadı nasıl değişik geldi bana. (TUD)

b) Şansı olsa kaçır, kaçacak! Beni nasıl kahraman olarak görebilirler. (TUD)

Uyarı

a) J. Berger de 11 Eylül şoku ile ilgili olarak "Neredeyiz. "Neredeyiz. Bu yaşadığımız nedir. Nereye sürükleniyoruz... diye sorgulamıştır. TUD

b) Dışarı çıkarken, ev hiç boş bırakılır mi. TUD

c) Sonunda belediye başkanı dayanamayıp 'Nereden aklına geliyor böyle şeyler. Sakın masalları sen almış olmayasın' diye sordu Pina'ya. TUD

d) Şerif, 'Eminim, bu o' dedi, doğal bir tavırla.

- "Onu yalnızca bir kere gördün. Yanılıyor olmayasın." diye üsteledi Viktor.

Ümitsizlik

a) Bu öğrenci bayramda bizi arayacak ha! Nereden! çok beklersin.

b) Bu sıksa vücuduyla bir kamyon çimentoyu nasıl boşaltacak.

Vicdanlara havale

a) Anne neyin katili olduğunu hiç düşündün mi. Bu dünyaya gelmeden kürtaajla hayatına son verilen bir bebeğin dramı... TUD

b) Önyargılı hayranlık, başkalarına yöneldiğinde, hele de haklarında bazı iddialar varsa önyargılı bir suçlamaya daha da ilerisi, mahkum etmeye dönüşüyor. Neden böyle bir toplumsal histeri yaşadığımızı hiç düşündünüz mi. TUD

c) Bu hususta çok çaba sarfettik, ama bizi çok eleştirdiniz. Hani hiç mi iyi bir iş yapmadık.

Yalvarma

a) Bu sıkıntılı günümüzde bizi yalnız bırakmayın ne olur Sayın Kaymakamım.

b) Annemiz öldü, ne olur bizi yalnız bırakma baba.

Yasak

a) Öğle vakti şehrin ana caddesinden kamyonla nasıl geçebileceksin. (Geçmek yasak)

b) Mesai saatinde koca kamyonla neden şehir içine girersin yahu!

Yetmez/Dahası

a) Her gün ilk iş gazetelerin üçüncü sayfalarını okurdu. Okumak ne kelime, adeta hatmederdi. TUD

b) Evden çalışsam performansım yükselir. Yükselmek ne kelime tavan yapar. TUD

c) ille şu ağırlarım... Durmuyor. Durmak ne söz, giderek artıyor. TUD

d) Daha teklifin üzerinde düşünürken, üzölmek ne kelime. Kor düşmüş gibi içi yanmıştı Yusuf'un. (TB-Fİ)

e) Aman Tanrım! Önünde de bir yılan çöreklenmiş beni seyrediyor; seyretmek ne kelime, adeta gözlerimin içine bakıyor! TUD

Zorunluluk/gereklik

a) Annem bu haldeyken onu köyde nasıl bırakırım.

b) Oğlum, babama bugün ders var diye okuldan mesaj gelmiş, nasıl gitmem.

Sonuç

Retorik sorular üzerine yapılan bu çalışmada retorik soru işaretleyicileri Sözlükselleşme ve Deyimselleşme başlıklarında ele alınmıştır. Tablo 1'de de görüldüğü üzere *Sözlükselleşme* başlığında 12 retorik soru işaretleyicisi, *Deyimselleşme* başlığında ise 24 retorik soru işaretleyicisi tespit edilmiş ve örneklendirilmiştir. Örneklerdeki bu retorik soru işaretleyicileri sınırlı olmasına rağmen tek anlamlarının olmadığı, bir retorik soru işaretleyicisinin bağlama göre farklı farklı anlamlar taşıdığı tespit edilmiştir. Bu sebeple müstakil bir *Retorik Sorularda Anlam* başlığı açılmış, tespit edilebildiği kadarıyla bu işaretleyicilerin ifade ettiği 80 farklı anlam bulunmuş ve örneklendirilmiştir. Şüphesiz yapılacak çalışmalarla bu alt anlamların sayısı artırılacaktır.

Tablo 1: Sözlükselleşen ve Deyimselleşen Retorik Soru İşaretleyicileri ile Retorik Sorularda Tespit Edilen Anlamlar.

Retorik Sorular	Sözlükselleşen işaretleyiciler (12)	Bana ne / Sana ne..., Biliyor musun/anlıyor musun/anlatabildim mi (bilmem)..., Birkaç, Herhangi bir, Kaç/Kaçı, Kimbilir, Kimi, mI, Ne de, Ne... ne/ne... ne de, Olumsuz cümlelerle soru, Şart Ekiyle Kalıplaşan Bazı Soru Sözcükleri.
-----------------	--	---

Deyimselleşen Soru İşaretleyicileri (24)	Bilmem+... / ...+Bilmem, Nasıl ki, Nasıl olsa / ne de olsa, Nasıl olur / olmuş da..., Nasılsa nasıl / neyse ne, Ne (kadar) âlâ/güzel/iyi/hoş, Ne ara/vakit, Hangi ara, Ne de olsa/ Ne kadar da olsa, Ne dedi..., Ne kadar, Hem de ne kadar/Nasıl, Ne kelime/Söz, Ne menem, Ne münasebet, Ne olurdu, Ne var ki / neyse ne, Ne var ne yok, Ne yazık ki, Neden olmasın, Neden sonra, Neme lâzım/gerek; neyime gerek, Neyse/Nedir ki, ... olursa / olursa olsun.
Retorik Sorularda Tespit Edilen Anlamlar (80)	Abartı, Alakasız/ilgisiz, Alay/küçümseme, Anlamsız/saçma, Arlanma, Azarlama, Beklenmezlik, Beklenti, Belirsiz, Bir Sebebe Dayandırma, Çaresizlik, Çok daha iyi/Daha iyi, Çok geç, Çok kötü, Çokluk, Dahası/Kaldı ki, Davet/Öneri, Değersiz, Dikkat çekme, Doğrusu/Açıkça söylemek gerekirse, Elbette/Kesinlikle/Şüphesiz, Eleştiri, Emir, Eşsiz/Tarifsiz, Fikir beyan etme, Garipseme/yadsıma, Gereklilik, Gereksiz, Hakka çağrı/Haklılık, Hâl hatır, Harika/Mükemmel, Hasret/Özlem, Hatırlatma, Hayıflanma, Hayranlık, Hayret / Şaşkınlık, Herkes/Hepsi/Tamamı, Hesap sorma, Hoşgörü, Hüzün, İhtimal, İma, İmkânsız /Asla, İsyan, Kararlılık/ Kesinlik, Kararsızlık, Masumiyet, Meydan okuma/Tehdit, Mümkün değil, Nadir/Az, Ne çabuk, Nezaket, Olmazlık/Olumsuzlama, Onaylama, Önemsiz/ Ne önemi var/Fark etmez/Az, Pekiştirme, Pişmanlık / Nedamet, Rıza, Rica, Sevinç, Sitem / Serzeniş, Sorumluluk, Şart, Şaşılacak bir şey yok, Şaşma, Şükür / Bereket versin, Takdir/Gıpta etme, Tam anlamıyla/Aynen, Tanışma/selâmlama, Tariz, Tembih, Tepki/Öfke, Tuhaflık/Gariplik, Uyarı, Ümitsizlik, Vicdanlara havale, Yalvarma, Yasak, Yetmez/Dahası, Zorunluluk/gereklilik.

Tablo 2: Bütüncüye Oluşturan Eserler ve Eser/Kaynak Kısaltmaları.

Sıra	Yazar Ad-Soyad	Eser	Kısaltması
1	Peyami SAFA	Sözde Kızlar	PS-SK
2	Y. Kadri KARAOSMANOĞLU	Yaban	YKK-Y
3	Orhan KEMAL	Ekmek Kavgası	OK-EK
4	Kemal TAHİR	Rahmet Yolları Kesti	KT-RYK
5	Yaşar KEMAL	Yer Demir Gök Bakır	YK-YDGB
6	Tarık BUĞRA	Firavun İmanı	TB-Fİ
7	Selim İLERİ	Ölünceye Kadar Seninim	Sİ-ÖKS
8	Orhan PAMUK	Yeni Hayat	OP-YH
9	Sezai KARAKOÇ	Monna Rosa	SK-MR
10	İbrahim Şinasi	Münacaat	İŞ-M
13		Türkçe Ulusal Derlemi	TUD

Kaynaklar

- Banguoğlu, T. (2015). *Türkçenin Grameri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Baştürk, M. (2001). "Sözcelem Dilbilimi ve Türkçe'de Soru", *Kur'an ve Dil, Dilbilim ve Hermenötik Sempozyumu*. YYÜ İlahiyat Fakültesi, Bakanlar Matbaası, Erzurum: s. 408-409.
- Bilgin, M. (2002). *Anlamdan Anlatıma Türkçemiz*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Bozkurt, F. (2017). *Genel Sözlükler İçin Sözlük Birim Seçimi Ölçütleri*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Oturakçı, N. (2012). *Türkiye Türkçesinde Soru Sözcükleri*. Doktora Tezi. Adana: Çukurova Üniversitesi.
- Pala, A. İ. (2005). *Soru Cümlelerinin Emre Delâleti*. Nüsha Şarkiyat Araştırmaları Dergisi, Bölüm V, Sayı 17, 67-84.

